

De vogels van onze grote rivieren

door S. Braaksma

Over de betekenis van het rivierengebied in ornithologisch opzicht is gemakkelijk een dik boek vol te schrijven. Het navolgende artikel kan — ondanks de weidse titel — niet anders zijn dan een zeer beknopte samenvatting van de lange lofzang, die dit stuk Nederland toekomt.

De beste manier om iets samen te vatten, is wellicht nog altijd de tabelvorm; weliswaar niet erg gezellig, maar wel zeer overzichtelijk.

Ter verduidelijking van het navolgende overzicht dient nog te worden opgemerkt, dat zowel de Biesbosch, als het gebied van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden als stroomgebied van Maas en Rijn opzettelijk buiten beschouwing zijn gelaten. De Schelde is zelfs helemaal niet vermeld.

Het was verder erg verleidelijk, om hier en daar zijsprongetjes te maken, bijv. langs de Oude IJssel in de omgeving van Laag Keppel, langs het Zwarte Water naar Zwarte Meer, naar het Lingegebied en naar het boezemgebied van de Overwaard bij Kinderdijk. Al dit moois is welbewust buiten beschouwing gelaten. Niet omdat deze uitstapjes ongemotiveerd of niet interessant genoeg zouden zijn, iedereen die maar iets van vogels afweet, weet wel beter!

Er zijn echter twee gegronde redenen, n.l. de plaatsruimte en het feit, dat over voornoemde gebieden door anderen reeds zoveel is geschreven.

Om aan de verdenking van te grote gemakzucht te ontsnappen, zijn in het bijgevoegde literatuur-overzicht ook enkele artikelen over de avifauna van deze gebieden vermeld. Deze literatuurlijst is uiteraard geenszins volledig. Er is echter wel naar gestreefd, om de keuze niet al te willekeurig te maken.

Als schooljongens leerden wij al, dat de Rijn bij Lobith ons land binnenkomt en de Maas bij Eijsden. Wat men er ons niet bij vertelde, is dat hier al direct zo ontzettend veel moois te zien is voor een natuurliefhebber. Dit hebben wij pas veel later ontdekt, maar toen was het dan ook meteen liefde op het eerste gezicht! Het is beslist niet bij die eerste verliefdheid gebleven, want er zijn maar weinig plekjes in ons overbevolkte landje, waar je zo rustig van de natuur kunt genieten en waar zo veel te zien is. Helemaal juist is deze bewering niet, want juist langs de rivieren zijn voor de ware liefhebbers nog plekjes genoeg te vinden, zoals uit het navolgende overzicht moge blijken.

Dit overzicht, van in ornithologisch opzicht belangrijke natuurterreinen, is ook voor het stroomgebied van Rijn en Maas stellig nog onvolledig. Mocht u toevallig over aanvullende gegevens beschikken: de afdeling Natuurbescherming van het Staatsbosbeheer zal er ongetwijfeld zeer dankbaar voor zijn!

* Gebruikte afkortingen in de volgende tabellen:
b.g. = broedgebied; b.h.w. = bij hoog water
p.p.w.w. = pleisterplaats van waterwild

A. INTERESSANTE TERREINEN IN HET STROOMGEBIED VAN DE IJSSEL

NAAM EN LIGGING:

Tichelgaten bij IJsseloord
tussen Arnhem en Velp
Havikerwaard bij Dieren
(inclusief Lamme IJssel en
Dierensche Hank)
Blanke Hank bij Slot Nijenbeek
(gem. Voorst)
Wilper-uiteerwaarden nabij De Wilp

Kleigaten „de Mijntjes”, nabij Terwolde
(gem. Voorst)
Douwelerkolk bij Schalkhaar
Hengforderwaard tussen Deventer
en Olst

Lange Kolk bij Olst
Hoornsche- en Wapenveldsche Broek bij
Veessen
Uiterwaarden bij Hattem, Zalk en Zwolle
(incl. kolken bij Hattem en Oldeneel,
Spoolderhank en Koeluchtergat)

Hank bij Wilsum

Kolken en Enk bij Kampen

Noorddiep N.W. van Kampen

BETEKENIS:*

p.p.w.w.; b.g. van o.a. roerdomp en woud-
aapje (zie ook Renssen, 1942)
b.h.w. p.p.w.w.; plaatselijk heggen met rijke
zangvogelstand, verder b.g. van o.a. bruine
kiekendief, watersnip en steenuil

b.g. van o.a. slobbeend en zwarte stern
rijk b.g. van o.a. kievit en grutto, verder
o.m. zwarte stern en slobbeend
p.p.w.w.; b.g. van o.a. roerdomp en woud-
aapje
b.g. van o.a. woudaapje
p.p. van vele honderden eenden, o.a. wilde
eenden en wintertalingen; b.g. van o.a. roer-
dorp, waterral en snor
b.g. van o.a. woudaapje
b.g. van weidevogels, o.a. van kwartelkoning
en kempaantje
p.p.w.w.; b.h.w. vaak honderden kleine
zwanen, smienten, pijlstaarten en meer-
koeten; b.g. van o.a. fuut, woudaapje en
zwarte stern
b.g. van o.a. bruine kiekendief, fuut, roer-
dorp en zwarte stern
b.g. van o.a. fuut, roerdorp, slobbeend,
zomertaling, watersnip en zwarte stern
b.g. van o.a. fuut en zwarte stern

B. INTERESSANTE TERREINEN IN HET STROOMGEBIED VAN RIJN EN LEK

Oude Rijnstrangen bij Lobith, Pannderden,
Aerdts en Oud-Zevenaar (grotendeels
Staatsnatuureservaat)

Bijlandsche Waard bij Pannderden

Lobberden bij Pannderden
Kleigaten in de polder Meimerwijk Z.
van Arnhem
Tichelgaten bij Driel

Plassen bij de Noordberg te Heelsum

Plassen bij steenfabriek „De Blauwe
Kamer” nabij de Grebbeberg

Hank en kolkjes tussen Amerongen en
Wijk bij Duurstede
Oude Rijnarm en tichelgaten bij steen-
fabriek „De Roodvoet” (gem. Maurik)

p.p.w.w. o.a. van honderden ganzen, kleine
zwanen en meerkoeten en duizenden eenden
van diverse pluimage; b.g. van o.a. roer-
dorp, woudaapje, waterral, zwarte stern,
steenuil, blauwborst en snor (in 1958 kolonie
witwangsterns!); zie ook van Hoorn en van
Urk, 1961
p.p.w.w.; b.g. van o.a. kleine pluvier, vis-
diefje en oeverwaluw (vroeger ook blauwe
reiger en aalscholver)
p.p.w.w.; b.g. van o.a. roerdorp
p.p.w.w.; b.g. van o.a. fuut, slobbeend, zomer-
taling
p.p.w.w.; b.g. van o.a. fuut, slobbeend, zomer-
taling en watersnip
p.p.w.w.; o.a. van kleine zwanen; b.g. van
o.a. fuut, woudaapje en waterral (vroeger
ook steltkluut, kleine pluvier en oever-
loper!)
p.p.w.w.; b.g. van o.a. fuut (vroeger ook
roerdorp, woudaapje, kwak en kuifeend!)
zie ook Braaksma, 1953 en Hoogers, 1958
p.p.w.w.; b.g. van o.a. bruine kiekendief,
visdiefje, zwarte stern en steenuil
p.p.w.w.; o.a. van wilde eenden, slobbeenden
en zomertalingen, b.g. van o.a. fuut, kleine
pluvier en zwarte stern (in 1958 ook wit-
wangstern!); zie ook van Lijnden, 1958

Plassen N. van de Lek, tegenover
Tienhoven
Binnenlek bij Willige-Langerak

Eendenkooi de Bakkerswaal bij
Lekkerkerk

b.g. van o.a. roerdomp en zwarte stern

p.p.w.w.; b.g. van o.a. zomertaling en inci-
denteel van purperreiger
p.p.w.w., bekend ringstation; b.g. van o.a.
fuut, aalscholver (vroeger meer dan 1500
ngsten, nu nog slechts in klein aantal), boom-
valk, ransuil en bosuil

C. INTERESSANTE TERREINEN IN HET STROOMGEBIED VAN WAAL EN MERWEDE

Millingerwaard bij Millingen

Plassen in de Ooijpolder (inclusief de
Oude Waal W. van Nijmegen)

Plassen in de Gendtsche en
Bemmelensche Uiterwaarden

Plassen in de Oosterhoutse weilanden
Loenensche Buitenpolder en Kreek
Z.W. van Kasteel Loenen (gem. Valburg)

Plassen bij Ewijk

Plassen en strangen bij Deest, Druten
en Leeuwen

Plassen en strangen in de Hiensche
Uiterwaarden en in de Gouverneursche
Polder bij Dodewaard en Ochten
Binnendijkswiel bij Eldikse Hoek
te Ochten

Wielen en strangen in de Dreumelensche
Waarden bij Dreumelen
Killen bij Ophemert en Varik

Strang bij Heerewaarden

Hurwenensche uiterwaarden (inclusief
de kleiputten en het Staatsnatuurreser-
vaat De Kil van Hurwenen)

Rijswaard bij Neerijnen en Waardenburg
(inclusief de oude rivierarmen)

Uiterwaarden bij Tuil

Kloosterwiel bij Zaltbommel
(Staatsnatuurreserveaat)
Binnendijkse oude rivierarm tussen Tuil
en Haften

b.g. van o.a. stormmeeuw (het eerste broed-
geval zo ver in het binnenland werd in
1960 vastgesteld; in 1961 broedden er 2
paren); zie ook Oomen, 1961

p.p.w.w. o.a. ook van ganzen en zwanen;
b.g. van o.a. roerdomp, woudaapje, fuut,
waterral, zwarte stern, sprinkhaanrietzanger
en blauwborst

p.p.w.w., o.a. van vele tientallen kleine
zwanen en honderden smienten en pijl-
staarten

p.p.w.w., b.g. van o.a. zwarte sterns
p.p.w.w., o.a. soms honderden pijlstaarten
en tafeleenden; bg. van o.a. weidevogels en
zwarte sterns

p.p.w.w., o.a. vaak vele 10-tallen kleine
zwanen, grote zaagbekken en nonnetjes en
honderden pijlstaarten en kuifeenden
idem

p.p.w.w., o.a. vaak vele honderden kleine
zwanen, tafeleenden, kuifeenden en meer-
koeten

b.g. van o.a. woudaapje

p.p.w.w.; b.g. van o.a. kleine pluvier
p.p.w.w., o.a. van kleine zwanen en grote
zaagbekken, ook veel steltlopers

p.p.w.w., o.a. van wilde zwanen, pijlstaar-
ten, smienten, wintertalingen en kuifeenden;
in omgeving broedt o.a. de steenuil

p.p.w.w., o.a. van honderden kleine zwanen,
kolganzen, wilde eenden, pijlstaarten,
smienten, wintertalingen en meerkoeten en
van duizenden tafeleenden, verder vaak dui-
zenden steltlopers; b.g. van o.a. roerdomp,
woudaapje, fuut, bruine kiekendief, water-
ral en snor (vroeger ook purperreiger en
asgrauwe kiekendief)

p.p.w.w., b.h.w. o.a. vaak honderden kleine
zwanen, smienten, pijlstaarten, tafeleenden
en meerkoeten; b.g. van o.a. fuut en mogelijk
ook woudaapje

b.h.w. p.p.w.w., o.a. vaak honderden kleine
zwanen en duizenden tafeleenden en kuif-
eenden

p.p.w.w.; b.g. van o.a. fuut, roerdomp en
woudaapje

b.g. van o.a. waterral en zwarte stern

Kleiputten in de Crobsche Waard
(gem. Haaften)

Wielen langs de Meidijk bij Zuilichem

Plassen op de Bloemplaat en in het
Munnikenland bij Loevestein
Fortgracht Woudrichem
Kleiputten en fortgracht bij Vuren
Uiterwaarden tussen Woudrichem en
Sleeuwijk

Gorinchemse en Dordtsche Avelingen
bij Gorkum (thans grotendeels Staats-
natuureservaat)

D. INTERESSANTE TERREINEN IN HET STROOMBIED VAN MAAS, BERGSCH MAAS, AMER EN HOLLANDSCH DIEP

Uiterwaard de Vaale Greend nabij
Oost, gemeente Eijsden, (inclusief
afgedamde rivierloop)

Uiterwaarden bij Maastricht, Borgharen
en Itteren (incl. grindgaten bij Neerharen
en Itteren)

Grindgaten in de gemeente Ohé en Laak,
Stevensweert en Linne

Uiterwaarden met grindgat bij Ool
Grindgat in de Bokswaard bij Swalmen

Uiterwaarden bij Wansum, Vierlingsbeek
en Vortum (inclusief het Staatsnatuur-
reservaat Groeningsche en Vortumsche
Bergjes)

Oude rivierloop nabij de Vliegenberg te
Vierlingsbeek
De Vilt en de Kleine Vilt bij Beugen
(= oude rivierloop)

Uiterwaarden bij Beugen
Uiterwaarden met plassen bij Oeffelt
Uiterwaarden bij St. Agatha
Putwielen, binnendijks bij Overlangel

Wijchense Meer (= oude Maasarm) bij
Wijchen
Oude Maasarm tussen de Diedensche
Sluis en Megen
Oude Maasarm N. van Haren

Buitenkil bij Kessel

p.p.w.w., o.a. vaak honderden kleine zwa-
nen, wilde eenden en smienten en vele dui-
zenden tafeleenden en kuifeenden, verder
o.m. meermalen kolganzen; toppereenden en
witooggeendjes; b.g. van o.a. fuut, roerdomp,
woudaapje, bruine kiekendief, waterral en
wellicht sprinkhaanrietzanger en ransuil
b.g. van o.a. fuut, roerdomp, woudaapje en
zwarte stern

b.g. van roerdomp en wellicht woudaapje
b.g. van o.a. zwarte stern en woudaapje
b.g. van o.a. roerdomp
b.h.w. p.p.w.w., o.a. vaak vele 10-tallen
kleine zwanen en pijlstaarten (vroeger heeft
de kwartelkoning hier gebroed)
p.p.w.w., b.h.w., o.a. soms duizenden win-
tertalingen; b.g. van o.a. roerdomp, woud-
aapje, kwartelkoning, oeverzwaluw en wel-
licht af en toe een blauwborstje

p.p.w.w. en steltlopers; ijsvogels en kleine
pluvieren worden ook in de broedtijd ge-
regeld gezien; echter mogelijk afkomstig van
het „Maas-eiland” Petit Lanaye (België), wel
geregeld kolonie oeverzwaluwen

p.p.w.w., o.a. soms honderden wilde eenden;
er worden nog min of meer geregeld kwar-
telkoningen waargenomen in de uiterwaar-
den, die wellicht ter plaatse broeden
verschillende mooie oeverzwaluwkolonies;
bij Linne wellicht scholekster broedend (dit
is dan de verst van de kust verwijderde
broedplaats in Nederland)

b.g. van oeverzwaluw en grauwe gors
o.a. wellicht min of meer geregeld kleine
pluvieren broedend

de heggen in de uiterwaarden en de bosjes
op de rivierduintjes herbergen een rijke
zangvogelstand; in knotwilgen broeden o.a.
geregeld steenuiltjes en af en toe ook een
kerkuil; in het reservaat nestelen o.m. nach-
tegaal, braamsluiper en goudvink; in een
steile Maasoever is een kolonie van de
oeverzwaluw; b.h.w. zijn de graslanden van
belang als p.p. voor honderden wilde een-
den

b.g. van o.a. de dodaars
p.p.w.w.; b.g. van o.a. fuut, roerdomp,
woudaapje, waterral, zwarte stern, water-
snip, sprinkhaanrietzanger en blauwborst
b.g. van grauwe gors en oeverzwaluw
p.p.w.w.; b.g. van o.a. steenuil
b.g. van o.a. steenuil en blauwborst
b.g. van o.a. fuut en dodaars, in omgeving
o.a. grauwe gors

b.g. van o.a. fuut en woudaapje

b.g. van o.a. zwarte stern
p.p. van eendachtigen en watersnippen; b.g.
van o.m. fuut en zwarte stern en in om-
geving grauwe gors
idem

Soldatenwiel bij Kessel
Afgesneden Maasarmen bij Alem

Plassen in de Koornwaard

Uiterwaarden bij Empel (incl. oude
Maasarm)
Meertje van Engelen (= oude rivierloop
met aangrenzende eendenkooi)

Wiel met eendenkooi bij Haarsteeg
(Staatsnatuureservaat)

Hediksche Maas bij Haarsteeg,
(gem. Vlijmen)

Oude rivierloop in de Doornwaard
tussen Slijkwell en Nederhemert
Stadsgrachten van Heusden

Maas bij Nederhemert en Poeder-
oyensche hoek

Kreken in de Ban- en Wijksche Waarden
bij Veen
Rivierduingebied N. van Veen

Heesbeensche- en Genderensche
uiterwaarden

Uiterwaarden N. van Waalwijk aan
weerszijden van het Drongelenseveer

Gat van den Ham tussen Drimmelen en
Lage Zwaluwe

Buitendijkse terreinen tussen Moerdijk en
Willemstad

idem

p.p.w.w., o.a. soms vele tientallen pijlstaar-
ten en smienten, b.g. van o.m. kleine pluvier
en oeverzwaluw; in nabijgelegen populier-
bos opvallend veel wielewalen
p.p.w.w., o.a. kuifeenden; wellicht b.g.
scholekster

b.g. van o.a. fuut en steenuil
p.p.w.w.; b.g. van o.a. fuut, roerdomp,
bruine kiekendief, waterral, zwarte stern en
snor (vroeger ook tafeleend en baardmees);
zie ook Wigman, 1910 en Braaksma, 1957
p.p.w.w., o.a. bekende ringplaats van smien-
ten en pijlstaarten; b.g. van o.a. ransuil en
wellicht woudaapje
p.p.w.w., b.h.w. in omgeving o.a. vaak vele
tientallen kleine zwanen, smienten en pijl-
staarten en soms honderden kolganzen; b.g.
van o.m. fuut, waterral, zwarte stern en
wellicht roerdomp

p.p.w.w., b.g. van o.a. zwarte stern
p.p.w.w., o.a. vrij geregeld grote zaakbek-
ken; b.g. van o.m. fuut en wellicht roer-
domp en zwarte stern
p.p.w.w., o.a. vaak honderden kleine zwa-
nen, smienten, pijlstaarten, kuifeenden en
meerkoeten; b.g. van o.m. roerdomp
b.g. van o.a. zwarte stern

b.g. van o.m. scholekster, kleine pluvier,
visdief en oeverzwaluw
b.h.w. p.p.w.w. o.a. vaak honderden kleine
zwanen, pijlstaarten, smienten en meer-
koeten
b.h.w. p.p.w.w., o.a. vaak honderden kleine
zwanen en tientallen pijlstaarten, smienten
en meerkoeten; wellicht slaappleats van de
vele honderden kolganzen en tientallen riet-
ganzen, die geregeld plegen te pleisteren in
de buitenpolders van Waalwijk en Besoijen.
p.p.w.w., o.m. vaak honderden meerkoeten
en vele tientallen smienten, verder o.a. berg-
eenden en wintertalingen; in omgeving vrij
geregeld honderden kolganzen en tientallen
grauwe ganzen pleisterend en als broed-
vogels o.m. scholekster en steenuil
p.p.w.w. o.m. vaak honderden grauwe gan-
zen, kolganzen en smienten

Zoals uit het overzicht blijkt, zijn onze grote rivieren in de eerste plaats voor vele soorten waterwild van zeer grote betekenis. Bij normale weersomstandigheden zijn vooral de oude rivierarmen, de wielen en de tichelgaten van belang als pleisterplaatsen. Dit geldt eveneens voor de vele eendenkooien, die (dit is stellig geen toeval!) nog in het rivierengebied te vinden zijn.

Bij aanhoudende vorst vormen de grote rivieren zelf het toevluchtsoord bij uitstek voor waterwild. Het is vooralsnog moeilijk, om in het laatste geval een juist inzicht te krijgen in de overlevingskansen van de verschillende soorten. Hierover bestaan ook in vakkringen onderling sterk verschillende meningen.

Het lijkt geen twijfel, dat gedurende de afgelopen winter ook op onze rivieren duizenden vogels om het leven zijn gekomen. Hier staat echter tegenover, dat hier vele tienduizenden vogels deze barre winter hebben overleefd. Het aantal overlevenden zou ongetwijfeld nog groter zijn geweest, als de grote rivieren minder sterk verontreinigd waren!

Ter illustratie van de enorme hoeveelheden vogels, die bij langdurige vorst op de rivieren een toevlucht zoeken, kan nog worden vermeld, dat hier in 1963 naar schattingen van deskundigen zeker 70 tot 100.000 st. waterwild verblijf hielden. In 1956 was dit aantal zelfs nog belangrijk hoger. Het rivierengebied is ook als voedselgebied voor aalscholvers, blauwe reigers en doortrekkende steltlopers van groot belang.

De betekenis van de stroomgebieden als broedgebied voor tal van vogelsoorten mag evenmin worden onderschat. Ook dit blijkt uit het voorgaande overzicht. Uit landelijke onderzoeken is gebleken, dat niet minder dan 22% van onze roerdompen in de rivierdalen en delta's plegen te nestelen. Bij de kwartelkoningen schommelt dit percentage wellicht tussen 20 en 30%. Voor het woudaapje is het juiste percentage nog niet bekend, maar het ziet er naar uit, dat dit zeker niet minder dan 20% zal zijn. Daarnaast zijn er nog verschillende soorten, die eveneens in opvallend groot aantal in het rivierengebied plegen te broeden, maar waarvan over de kwantitatieve verspreiding niet voldoende bekend is, om iets meer over de percentages te zeggen. Zo zijn bijv. fuut, zwarte stern, steenuil, oeverzwaluw en grauwe gors in Nederland voor een belangrijk deel „rivier-begeleidend”. Het is verder stellig geen toeval, dat ook zeldzaamheden als kwak, steltkluut, witwangstern en oeverloper in het gebied van onze grote rivieren hebben gebroed.

Er zijn enkele duidelijke verschillen in de vogelbevolking van de Rijn en die van de Maas. Deze verschillen zijn ten dele een evident gevolg van de terreingesteldheid. Het stroomgebied van de Rijn wordt n.l. in ons land vanaf het begin gekenmerkt door een overvloed van oude rivierarmen, wielen en tichelgaten. Het Maasdal daarentegen is met name in Limburg meestal smal. De rivier heeft er relatief veel steile oevers: wielen komen er niet voor en de oude rivierarmen zijn over het algemeen weinig spectaculair. Grindgaten nemen er de plaats in van tichelgaten. Het Brabants-Gelderse gedeelte van het Maasdal vertoont veel meer overeenkomst met het stroomgebied van de Rijn, hoewel ook hier tichelgaten vrijwel ontbreken. Maar om nu op die verschillen in vogelbevolking terug te komen: soorten als ijsvogel en oeverzwaluw komen met name in het Limburgse stroomdal van de Maas veel meer voor dan in het stroomgebied van de Rijn. Hetzelfde geldt zeer zeker voor de grauwe gors, die ook in bepaalde delen van Brabant opvallend algemeen is, o.a. in de Maaspolders bij Lith. Omgekeerd komen soorten als tafeleend en woudaapje in het stroomgebied van de Rijn kennelijk veel meer voor.

Het Limburgse Maasdal is relatief arm aan waterwild. Wel dient nog te worden gewezen op de opvallende rijkdom aan ganzenpleisterplaatsen langs de benedenloop van de Maas. Toen de Beersche Overlaat nog werkte, waren ook de Maaspolders tussen Oss en Empel beroemd als pleisterplaats voor ganzen. De bewoners van de Maaskant leefden toen 's winters groten-deels van de vogelvangst. De één was kooiker, de ander kievitenvanger, kwettelaar of ganzenvanger (een kwettelaar was een man, die met behulp

van een zgn. „duikerzak” duikeenden ving). Dit alles is inmiddels vergane glorie: de meeste eendenkooien zijn buiten bedrijf, kievitenvangers en kwettelaars zijn er al lang niet meer en van de talrijke ganzenvangers zijn er nog slechts een 3-tal hun oude liefde trouw gebleven. Zij werken nu voor het ringonderzoek.

Ook de eens zo rijke weidevogelstand in de Maaspolders is sedert de dichting van de Beersche Overlaat zienderogen achteruit gegaan. Kemp-haan en kwartelkoning zijn waarschijnlijk reeds definitief verdwenen als broedvogels. „Water en vogels horen nu eenmaal bij elkaar” zeggen de oudere Maaskanter met een onmiskenbare weemoed in hun stem, als zij praten over dagen van weleer, toen er zoveel armoede geleden werd, maar toen het leven toch zo mooi was.

Laten wij hopen, dat er ook voor ons verre nageslacht nog altijd water en vogels zullen zijn, — het mooiste wat Nederland bezit! Het is zaak voor allen, die de natuurbescherming een goed hart toedragen, om in dit opzicht steeds waakzaam te blijven, want aan snode plannen ontbreekt het beslist niet. Men denke bijvoorbeeld aan de plannen om de Kil van Hurwenen te transformeren tot haven- en industriegebied, aan dito plannen ten aanzien van de Dordtsche Avelingen en aan het feit, dat uitgerekend door het bijzonder mooie Rijnstrangengebied bij Zevenaar een nieuwe hoofdverkeersweg moet komen. Natuurbeschermers, let op uw zaak!

LITERATUUR

- Braaksma, S. en Mörzer Bruijns, M. F.*, 1954: De stand van de Roerdomp, *Botaurus stellaris* L., als broedvogel in Nederland tot 1953, *Ardea* 42, p. 151, 162.
- Braaksma S.*, 1953: De Blauwe Kamer bij Rhenen, *De Lev. natuur* 56, p. 49, 50.
- Braaksma, S. Knippenberg, W. H. Th. en Langenhoff, V.*, 1955: Enige broedvogels in Noord-Brabant, *Grauwe Gors*, *Limosa* 28, p. 131-133.
- Braaksma, S.*, 1957: De vogelstand van „het Meer” bij Engelen in 1910 en thans, *D.L.N.* 60, p. 55-58.
- Braaksma, S.*, 1962: Voorkomen en levensgewoonten van de Kwartelkoning, *Limosa* 35, p. 230-259.
- Brouwer, G. A.*, 1942-1950: Broedvogels, *Ardea* jrg. 31 t/m 34 en jrg. 38.
- Eek, L. van, Haven, H. en Lathouwers, R.*: De vogelbevolking van het Zuidhollandse Deltagebied nu en in de toekomst, *Natura* 54, p. 147, 152.
- Haverschmidt, F.*, 1942: Faunistisch overzicht van de Nederlandsche broedvogels.
- Hoogers, B. J.*, 1958: Kwakken bij Wageningen, *D.L.N.* 61, p. 217-219.
- Hoorn, O. van en Urk, G. van*, 1961: Belangrijke Natuurterreinen bij Pannerden, *Amoeba* 37, p. 149.
- Kate, C. G. B. ten*, 1926: Aanteekeningen over de Avifauna van het Kampereiland, *Ardea* 15, p. 82.
- Kate, C. G. B. ten*, 1942-1962: Ornithologie van Nederland, *Limosa* 15-35.
- Lebret, T. en Verbeij, C. J.*, 1954: De Avifauna van de Biesbosch.
- Lynden, A. J. H. Bayon van*, 1958: Witwangsters, het Vogeljaar 6, p. 76.
- Oomen, A.*, 1919: Vogellevens om Nijmegen, *D.L.N.* 23, p. 199-204.
- Oomen, H. C. J.*, 1961: Mogelijkheid voor een grindgat: natuurreserveaat, *Natuur en Landschap* 15, p. 7-8.
- Over, H. J. en Mörzer Bruijns, M. F.*, 1956: Waterwildconcentraties in Nederland in februari 1956, *D.L.N.* 59.
- Renssen, Th. A.*, 1942: Zeldzame broedvogels in de omgeving van de splitsing Rijn-IJssel in de laatste vier jaren, *Ardea* 31, p. 294-296.
- Schimmel, H.*, 1954: De Linge, *Natuur en Landschap* 8, p. 7.
- Swinderen, H. van*, 1957: Vogels van Ooster- en Westerschelde, *Natura* 54, p. 142, 146.
- W.*, 1909: Kwett'len, een Noord-Brabantsche duikvogelvangst, *D.L.N.* 4, p. 189-193.
- Wigman, A. B.*, 1910: De Zomervogels van de Meer te Vlijmen (N. Brab.), *Jaarboekje Ned. Orn. Vereniging* 7, p. 81-93.
- Wijsman, A. C.*, 1942: De Ooijpolder bij Nijmegen, *D.L.N.* 47, p. 109.